

„Oh, če bi bil ranjki vedel, kako dobre otroke ima!“ je zapela stara z zvenečim obžalovanjem. Kristina je povabila glavo. Ni več preklinjala matere, a žgalo jo je vendarle. V fantov neumirljivi obraz se je zagrizla nejevolja.

„Krista, veš... tako sam sem bil tukaj!“ Zardel je, z jasnimi, živahnimi očmi je ujel Kristinin vroči pogled, potem se je od sramu obrnil v stran. Kristina je dvignila glavo, počasi, radostno, nato se je z enim samim gibom dotipala do njega. Burno ga je stisnila k sebi.

„Saj ne boš več sam!“ je šepetala iskreno. Paglavec pa je zardeval vedno bolj, njegove prostodušne oči so postajale vedno širše, vendar se je prižel k nji, toplo in plaho, kakor da išče zavetja.

Music has charms, that nothing else has

(Milton, Ager & Yellen)

Aforističen elog, ki ga je napisal L. M. Škerjanc, ne da bi hotel z njim vplivati na našo, še neodkrito glasbeno estetiko, temveč le iz neukročene želje, da bi opozoril na nekatere lastnosti glasbe, bodisi da so dejanske, kot misli z njim vred večina lajkov, ali pa da so domneve, o čemer bi radi prepričali nekateri profesionalisti presenečene poslušalce sodobnih izlivov notnih peres.

Nenadoma pa se oglasi izza neosvetljenega platna čarobni zvoki klavirja in z mehko bliskovitostjo razpno pred poslušalci problematičnost teh žareče bolnih duš, tam, ko bi dejanje filma preskočilo iz patetičnega vzleta v surovo banalnost (Bratje Karamazovi). Ta najbolj artificialni instrument, ki mu vsa umetnost izumiteljev ni mogla dati „duše“, ima čudodelne lastnosti. Dasi je po konstrukciji obsojen, da ne bo nikdar gorko pel, da bo neusmiljeno očitoval nepopravljivost pogrškov, je vendar bolj kot vsak drugi pozvan, da vzbudi v izvajalcu in poslušalcu veletok fantazije, ki ju ponese preko nedostatkov glasbila in njune glasbene spretnosti in dovtetnosti. Seveda šele na podlagi skladbe, ki to sproščenje fantazije hrani v sebi in sproži v drugih. Vanjo je dahnil skadatelj lahkotni polet, ki je njega samega prevzel z nenadno intuicijo, da je komaj dohajal, pa ne, saj ga je že prehitel in glej, že je izginil v dalji in zaman vsak poskus, da ga izzoveš znova. Zakaj le te presenetijo ravno oni štirje takti te skladbe kot evokacija nadzemskih žarometov, ki z milino zvezde velikosti — 26.72 prodro prav tako v tvojo, MONOS, kot v tvojo, UNA, dovtetno dušo, (ako je to duša)? In zakaj se je potem še trudil, ko je vendar moral uvideti, da je vse drugo le postavljanje praznih ali polnih notnih glavic, z vratom ali brez njega, z zastavico, ali brez nje? „La musique est le seul des talents

qui jouit de lui-même, tous les autres veulent des témoins" (Marmontel). Ampak v tem primeru je skladatelj sam priča svojega igračkanja.

Razumeti glasbo nalikuje poskusu, zajeti vodo v pest. Sredstvo samo je nedostatno in fluidnost predmeta ne dovoljuje izčrpanja. Morda je v tem temeljna pogreška sodobnega (takozvanega) glasbenega ustvarjanja, da se približujejo skadatelji materiji, ki je bežna (pa kako bežna!) z udobnostjo vestnega studija njenih zunanjih pojavov, ter se s tem seveda nujno oddaljujejo od nje, pravzaprav ona od njih (kar pa je po Einsteinu isto-vetno). In si v nebrojni pestrosti njenih materijalizacij izbirajo najpriročajše, bržčas v trdni veri, da so najboljše in edinstvene, morda pa tudi iz preračunljivosti, ali pa iz nagajivosti, quis enim sciret? S tem jim je posel bistveno olajšan in problem izprt. Pri tem skladatelj jenja biti medij razodetij in se prelevi v rokodelca, ki vrši svoje delo z osupljivo spretnostjo, ki mu jo da trajno tretiranje omejene naloge.

Pa ne da bi jokal po nekdanjih časih, le po onih ljudeh mi je žal, ki jih vidim iztrgane iz dob, samotne in samozavestne, obupujoče in mrke, preklinjajoče in blagrujoče, skratka: ljudi. In po njihovem delu, ki je odsev njihove poti „vers la flamme“. Kot da naši dobi zadošča 25-Wattna žarnica kolodvorske čakalnice, ako jih primerjam s korifejami sodobnosti! Pa tudi ni problem v tem, kako najti naši dobi izraza v umetnosti — šepanje, ta poskus ovekovečiti ali vsaj zadržati ono bežnost, ki je lastna vsaki dobi in ki je edino tolažljiva.

Brez Helmholtza in Schopenhauerja bi bilo lahko razdeliti lastnosti glasbe v prijemljive in dojmjlive; prijemljive seveda štejem tudi k dojmjlivim, ne pa obratno. Prvim bi prišteval vse, ki jih uči muzikalna doktrina, pa najsi je to teorija, harmonija, kontrapunkt, kompozicija, ali pa celo estetika in nauk o invenciji (ki ga pa še nimamo); druge pa so znatno bolj skrite in se odtegujejo analizi (vsaj moji). Te so odsev skladateljevega bistva, in so torej individualne; odmev so skladateljevih latentnih lastnosti, njemu samemu povečini nepoznanih, javljajo se samovoljno, nekako nasilno, to je: po talentu. One pa so priučljive spretnosti, — ne da bi jih bilo zametavati, — in vsekakor je tudi z njimi samimi mogoče sestavljati kompozicije, kot vsak stavbenik lahko postavi hišo, ne da bi bil arhitekt, ali celo nadarjen arhitekt. Vrednotenje je naposled credo in gloria ocenjevalca. Lahko je mogoče ceniti le znanje v uporabljanju sicer krhkega, a vendarle ukrotljivega materiala, in v takem primeru gre za strokovno oceno, ki se omejuje na strokovno plat izdelovanja glasbenih oblik. Tako tudi ponekod (in mislim, da ne le pri nas) smatrajo pouk kompozicije za smiseln, čim usposobi učenca, da za silo tvorno razlikuje oblike.

Naštevajoč takole misli, ki niso posebno nove, opažam z obžalovanjem, da so videti kot lekcije, dajane neznanemu učencu — ki se zanje ne zmeni. In vendar je v sodbi o glasbi zmeda, ki se je polastila najprej tvorcev, nato

pa tudi poslušalcev, pomembna in značilna za neurejenost odnosa do umetnosti vobče. Ta neurejenost pa ne izvira iz neznanja (kajti v tem primeru bi bila stopnjema odpravljiva), temveč iz nedostajanja onega spoznavanja dojmljivih lastnosti, ki je stvar instinkta. Neobčutljivost za to prvobitno in malo razmotrivano moč je v dobi namišljene realnosti razumljiva, toda (kot vsaka izločitev življenskih elementov) kvarna že zaradi enostranosti sodbe. Taka presoja je sicer udobnejša in odtod tudi mogočna niz kritičnih razmotrivanj, docela doktrinarnih, takorekoč skribentskih problemov.

In vendar živé te neodoljive, neotipljive in nerazumljive, občudovanje in ljubezen vzbujajoče prvine, iz katerih veje dih, ki ubira napete strune notranje lutnje (Béranger: *Ton coeur est un luth suspendu; sitôt qu'on le touche il résonne*). Temu pravijo pri nas poluradno: slušni dražljaj, misleč, da so v tem zadeli v živo, v neko prezira vredno, postransko, za razumevanje glasbe odveč — „živo“. Sodeč, da je vse, kar dvigne ali podere duševnost iz vodoravne medlosti (ki se ji pravi uravnovešenost), sentimentalnost in da druge gonilne moči ni nikdar bilo (tudi ne v dobi romantike), sodijo docela dosledno, da je treba ohraniti to ravnodušnost, kar je možno le s propagando glasbe, ki ji nedostaja vsega razen artizanstva. Ljubko igračkaje in udobno, pa tolažljivo in samoprevarno predvsem za tiste, ki bi jim sicer neugonbljivi instinkt dal slutiti pomanjkanje tvorne nadarjenosti. In tudi res: kako mamljivo stopiti v eno vrsto z njimi, katerih glas ne umolkne v stoletjih; pa tako poceni, takorekoč z vstopnico za galerijsko stojišče!

Slednjič pa bo le treba priznati, da so elementi, ki jih še ne poznamo in da je logika le en del ustvarjanja, morda ne najpomembnejši. Pa tudi ni gotovo, če je edino ta logika logična, ter je jasno, da je vsaka umetnost podrejena zakonom, ki jih obravnavamo morda z merili, za eno samo smer njenih razsežnosti. Kajti sicer bi bilo nujno dognati, v čem je vulkanična lastnost glasbe, njena organizirana fantazija, njena zakonita, pa vendar neulovljiva arhitektonika, njen polet in zanos in njen neposredni, nenehajoči in nedoumljivi vpliv na dovzetno dušo. „A melody in minor key that makes the teardrops start.“ In kako bi bilo zavedno mogoče jo uporabljati (kar se doslej ni posrečilo, mislim). Niti Bach ni znal tega. Temveč je bil pravtako navezan na prebliske intuicije, ki se užigajo v spektru sekvenčnih akordov, zdaj žarko, zdaj blede. Krog in krog pa je trdno obzidje solidne zgradbe. Pravi je, da gre tako plezalcu, ko premaga uporne stene in dospe vrh grebena v svitu vzhajajočega solnca. In ni li čudno, da se je mnogokje poslužil domislekov svojih sosedov, pa da so le, prišedši skozi čistilno peč njegove mnogoobsežne osebnosti zavzeli posebna mesta mesta in mejne postojanke?

— — — in znova se bomo udajali (preužitkarji) bežnim zvokom, ki jih izvablja strmeči prsti poslušnim tipkam. In vstajale bodo vzdušne tvorbe,

dematerializacije zvokov. Zavzeti jih bomo skušali zavzeti, pridržati, ponoviti. Pa so urnejše od nas in se s kozmično brzino oddaljujejo. Odkod, kam odtod? Le trohica spomina in nekoliko opojne skladkosti. Boleče morda, toda prijetne, pa brez poezije, če treba. In brez razlage vsekakor. Kdo ne pozna tega?

Lenart ni bil klican

Ivan Jontez

Parna piščal velikega prekomornika je sikaje izpuhnila oblaček bele pare in v ušesa se je zarezalo zateglo, zoprno tuljenje. Enkrat, dvakrat, trikrat. Znanci in sorodniki odhajajočih so se požurili preko mostiča, ki se je kmalu nato dvignil; zveza s kopnim je bila prekinjena. In zopet je zarezal v večerni zrak zategli glas sirene; parobrod se je začel odmikati od pomola.

Nad glavami pisane množice, ki se je bila zbrala na pomolu, so zafrfotali beli robci.

„Good-bye!“ se je iztrgalo iz stoterih grl in na nekatere obraze je legla senca žalosti, v očeh se je zableščala mokrota; drugi pa so se smejali, marsikdo nemara zgolj zato, da s smehom prikrije solze, ki so silile v oči.

„Good-bye!“ so odzdravljali na krovu zbrani potniki in sveža morska sapa se je poigravala z njihovimi frfotajočimi robci. Globoko v trebuhu ponosne ladje so hropili mogočni stroji, iz silnih dimnikov se je valil gost črn dim, razpenjeno vodovje je zamolklo šumeč pljuskalo ob jeklene stene morsklega orjaka, ki si je počasi oral pot iz pristanišča. Sirene ob pomolih zibajočih se parobrodov so hripavo tulile: Srečno pot!

Novi svet se je začel odmikati, stari primikati.

Na prednjem delu krova se je tiščala precejšnja gruča ljudi, katere bi vajeno oko z lahkoto ločilo od Američanov. Sicer jih je pa izdajala tudi govorica, ki ni bila ameriška, čeprav so vpletali med govor mnogo angleških vzklikov. Njihov jezik so pačile slabo prikrojene in neblagozvočne tujke, ki so jim bile že tako prešle v navado, da jih pri izgovarjanju teh teh čudnih spak ni prav nič pekla njihova narodna vest. Bili so med njimi različni ljudje, kakor so pač ljudje povsod raznoliki; vsi pa so bili dobro oblečeni, seveda vsak po svojem okusu ali neokusu, zlasti ženske so razkazovale preveč zatega in diamantnega nakitja, ki je nemo pričalo o petičnosti in tudi bahavosti svojih lastnikov.

To so bili Amerikanci, priseljenci, na potu v staro domovino, od katere so se bili poslovili pred mnogimi leti ter odšli v tujino iskat več in boljšega kruha. In tujina je bila nekaterim boljša mati kakor domovina.